

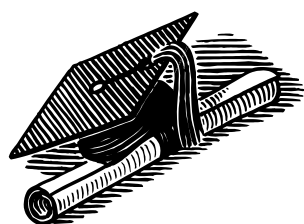

№3/2014

Наукова скарбниця освіти Донеччини

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Донецький національний університет

НАУКОВА СКАРБНИЦЯ ОСВІТИ ДОНЕЧЧИНИ

№ 3 (20) '2014

Науково-методичний журнал

Електронна версія журналу ipro.dn.ua/naukova-skarbnicja-osviti-donechhini

Донецьк

2014

Наукова скарбниця освіти Донеччини
Науково-методичний журнал. Виходить 4 рази на рік.

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
 Міністерства юстиції України: серія КВ № 14007-2978 ПР від 11.04.2008 р.
 Внесено до Переліку фахових видань України*

Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.09.2014 № 1081 (Додаток 10)

Засновники: Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
 Донецький національний університет

Рекомендовано Вченою радою ДоноблППО, протокол № 3 від 27 жовтня 2014 року

Мова видання: українська, російська, англійська

Видавник: Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Алфімов Д.В., доктор педагогічних наук, професор

Заступник головного редактора:

Чернишов О.І., кандидат педагогічних наук, доцент

Відповідальний секретар:

Волобуєва Т.Б., кандидат педагогічних наук, доцент

Члени редакційної колегії:

Алфімов В.М., доктор педагогічних наук, професор

Белова С.В., доктор педагогічних наук, професор

Бочаров С.В., доктор історичних наук, доцент

Гавриш Н.В., доктор педагогічних наук, професор

Загнітко А.П., доктор філологічних наук, професор

Кучерявий О.Г., доктор педагогічних наук, професор

Лосєва Н.М., доктор педагогічних наук, професор

Макаренко С.І., кандидат педагогічних наук

Плотніков П.В., доктор педагогічних наук, професор

Романенко Ю.А., доктор педагогічних наук, професор

Сидоренко В.В., доктор педагогічних наук, доцент

Скафа О.І., доктор педагогічних наук, професор

Соф'янич Е.М., кандидат педагогічних наук, доцент,

член-кореспондент АПН України

Соловійов Ю.І., кандидат історичних наук, доцент

Чернишов Д.О., доктор педагогічних наук, доцент

СКЛАД РЕДАКЦІЇ:

Василькова О.І., кандидат психологічних наук, доцент

Дзундза А.І., доктор педагогічних наук, професор

Євсєєва М.Г., кандидат філологічних наук

Зарицька В.Г., кандидат філологічних наук, доцент

Коровка О.А., кандидат фізико-математичних наук, доцент

Лаврут О.О., кандидат історичних наук, доцент

Некрасова І.М., кандидат психологічних наук, доцент

Оліференко Л.В., кандидат філологічних наук, доцент

Палкін В.А., кандидат історичних наук, доцент

Пасечнікова Л.П., кандидат педагогічних наук

Пастухова Н.Л., кандидат біологічних наук, доцент

Родигіна І.В., кандидат педагогічних наук, доцент

Федченко Л.Я., кандидат педагогічних наук, доцент

Чернікова Л.Г., доцент

Чернишова Р.І., кандидат хімічних наук, доцент

ЗМІСТ

ОСВІТА В ЧАСІ І ПРОСТОРИ

Палкін В.А.	Криза сім'ї: минуле, теперішнє та майбутнє	6
Мухін В.М., Мухін І.В.	Полікультурна освіта поетів пушкінської доби як один з можливих засобів розвитку обдарованості молоді	13
Жидких Т.М.	Періоди розвитку навчальних комплексів у системі вищої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)	18
Єфімов Д. В.	Діяльність закладів початкової професійної освіти Донбасу під патронатом земств у другій половині ХІХ ст.	24

ОСВІТА ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

Сидоренко В.В.	Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти	29
Пустинникова І.М., Каплун А.І.	Побудова баз знань експертних систем як вид навчальної діяльності	37
Яблоков С.В.	Визначення загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов як педагогічної категорії	41

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Бондаренко В.І.	Цілісність формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу	45
Чернишов Д.О.	Професійна підготовка майбутнього педагога-вихователя у галузі фізичного виховання і спорту	49
Мухіна Г.В.	Особистісно-орієнтовані семінарські заняття: наукові підходи і практична реалізація	54
Ляховець О.О.	Методи організації морального виховання у навчально-виховному процесі початкової школи.	59

ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Якухно І.І.	Наукові основи інноваційного розвитку регіональної системи післядипломної педагогічної освіти України	62
Чернишов О.І.	До питання підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності школярів в умовах дистанційного навчання	65
Волобуєва Т.Б.	Структура і зміст методологічної компетентності педагога	71
Рашидов С.Ф.	Університет як соціальний інститут виховання у студентів цінностей громадянського суспільства	76
Чернишова К.Г.	Забезпечення підготовки педагога до курсів підвищення кваліфікації як умова його професійного зростання	80

ПСИХОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Черкашина Т.В.	Типологія самосвідомості суб'єкта самопізнавальної діяльності у додатку до педагогічної практики	84
Євсєєва М.Г.	Особливості ціннісного ставлення до здоров'я у деяких етнічних групах сучасного Донбасу	90
Кідіна Л.М.	Готовність вчителів до управління власним професійним довголіттям	93
Дем'яненко Ж.А.	Сутність основних понять «розвиток», «саморозвиток», «професійний саморозвиток» при підготовці вчителя початкових класів	96

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ДОСВІД

Пустинникова І.М., Бердик О.О.	Досліди з фізики на заняттях з природознавства	99
Демидова Ю.О.	Перевірка ефективності педагогічних умов формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників	103
Ломакіна Г.И.	Исследование состояния воспитанности старшеклассников как субъектов гражданского общества	105
Мовчан В.І.	Аналіз проблеми використання особистісно орієнтованого підходу в підготовці майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів	110
Паламарчук О.І.	Особливості загальноосвітньої підготовки у професійно-технічних навчальних закладах	113

ОСВІТА БЕЗ КОРДОНІВ

Горбильова О.В.	Програма уряду Індії Наводая Відьялая в системі педагогічної підтримки обдарованих дітей	116
Кривоніс М.В.	Місце та роль післядипломної педагогічної освіти у процесі професійного становлення вчителів у Великій Британії	121
Куркчі Є.К.	«Навчання у відмінності» як дидактичний концепт у підготовці майбутніх керівників навчальних закладів в університетах Німеччини	124

Інформація для авторів	127
------------------------------	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ОБРАЗОВАНИЕ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ

Палкин В.А.	Кризис семьи: прошлое, настоящее и будущее	6
Мухин В.Н., Мухин И.В.	Поликультурное обучение поэтов пушкинского времени, как одно из возможных средств развития одаренности молодежи	13
Жидких Т.Н.	Периоды развития учебных комплексов в системе высшего образования Украины (конец XX - начало XXI века)	18
Єфімов Д. В.	Діяльність закладів початкової професійної освіти Донбасу під патронатом земств у другій половині XIX ст.	24

ОБРАЗОВАНИЕ ТРЕТЬЕГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ

Сидоренко В.В.	Педагогический коучинг как инновационная технология научно-методического сопровождения профессионально-личностного развития учителя в системе последипломного образования	29
Пустынникова И.Н., Каплун А.И.	Построение баз знаний экспертных систем как вид учебной деятельности	37
Яблоков С.В.	Определение общекультурной компетентности будущих учителей иностранных языков как педагогической категории	41

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Бондаренко В.И.	Целостность формирования профессионального имиджа будущих учителей технологий в учебно-воспитательном процессе вуза	45
Чернышев Д.А.	Профессиональная подготовка будущего педагога-воспитателя в сфере физического воспитания и спорта	49
Мухина Г.В.	Личностно-ориентированные семинарские занятия: научные подходы и практическая реализация	54
Ляховец О.А.	Методы организации морального воспитания в учебно-воспитательном процессе начальной школы	59

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Якухо И.И.	Научные основы инновационного развития региональной системы последипломного педагогического образования Украины	62
Чернишов А.И.	К вопросу повышения эффективности учебно-познавательной деятельности школьников в условиях дистанционного обучения	65
Волобуева Т.Б.	Структура и содержание методологической компетентности педагога	71
Рашидов С. Ф.	Университет как социальный институт воспитания у студентов ценностей гражданского общества	76
Чернишева Е.Г.	Обеспечение подготовки педагога к курсам повышения квалификации как условие его профессионального роста	80

ПСИХОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Черкашина Т.В.	Типология самосознания субъекта самопознавательной деятельности в приложении к педагогической практике	84
Евсеева М.Г.	Особенности ценностного отношения к здоровью у некоторых этнических групп современного Донбасса	90
Кидина Л.М.	Готовность учителей к управлению собственным профессиональным долголетием	93
Демьяненко Ж.А.	Сущность основных понятий «развитие», «саморазвитие», «профессиональное саморазвитие» во время подготовки учителя начальных классов	96

ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ОПЫТ

Пустынникова И.Н., Бердык А.А.	Опыты по физике на занятиях по природоведению	99
Демидова Ю.А.	Проверка эффективности педагогических условий формирования начал познавательной самостоятельности старших дошкольников	103
Ломакина Г.И.	Исследование состояния воспитанности старшеклассников как субъектов гражданского общества	105
Мовчан В.И.	Анализ проблемы использования личностно ориентированного подхода в подготовке будущих учителей начальных классов к проектно-художественной деятельности учащихся	110
Паламарчук А.И.	Особенности общеобразовательной подготовки в профессионально-технических учебных заведениях	113

ОБРАЗОВАНИЕ БЕЗ ГРАНИЦ

Горбылёва Е.В.	Программа правительства Индии Наводая Видьялая в системе педагогической поддержки одарённых детей	116
Кривонос М.В.	Место и роль последипломного педагогического образования в процессе профессионального становления учителей в Великобритании	121
Куркчи Е.К.	«Обучение в отличии» как дидактический концепт в подготовке будущих руководителей учебных заведений в университетах Германии	124
Информация для авторов	127

CONTENS

EDUCATION IN TIME AND SPACE

Palkin V.A.	Family crisis: past, present and future	6
Mukhin V.N., Mukhin I.V.	Diverse education of poets of pushkin time as one of facilities of development of gift of young person	13
Zhidkih T.M.	The periods of the development of the educational complexes in the higher education system of Ukraine (the end of the 20th century – the beginning of the 21st century)	18
Efimov D.V.	Activities of the institutions of primary professional education of donbas under the auspices of the district councils in the second half of the XIX century	24

EDUCATION OF THIRD MILLENIUM

Sydorenko V.V.	Pedagogical coaching as an innovative technology scientific and methodological support for professional and personal development of teachers in the system of postgraduate education	29
Pustynnikova I.M., Kaplun A.I.	Building knowledge bases of expert systems as a kind of educational activity	37
Yablokov S.V.	Definition of common cultural competence of future foreign languages teachers as pedagogical category	41

EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Bondarenko V.I.	The integrity of professional image formation of future technology teachers in the educational process of higher educational institution	45
Chernyshov D.O.	Professional training of the future teacher-educator in the field of physical education and sport	49
Mukhina G.V.	Personally oriented seminars: scientific approaches and practical realization	54
Lyakhovets O.O.	Methods of the organization of moral education in teaching and educational process of elementary school	59

EDUCATIONAL MANAGEMENT

Yakukhno I.I.	Scientific fundamentals of management of innovative changes of a reginal system of postgraduate pedagogical education Ukraine	62
Chernyshov O.I.	On the question of improving the efficiency of teaching and learning of students in distance learning	65
Volobueva T.B.	The structure and content of the methodological competence of the teacher	71
Rashidof S.F.	The university as a social institution of education in students tsinnostey civil society	76
Chernisheva K.	Training support for teacher training courses as a condition of his professional growth	80

PSYCHOLOGY: THEORY AND PRACTICE

Cherkashina T.V.	Typology of self-cognitive activity of a subject in addition to the pedagogical practice	84
Evseeva M.G.	Features valuable relation to health in certain ethnic groups of modern Donbass	90
Kidina L.M.	The willingness of teachers to manage their own professional longevity	93
Demyanenko Z.A.	The essence of the basic concepts of "development", "self", "professional self" in the preparation of primary school teachers	96

PERSPECTIVES OF TEACHING

Pustynnikova I.M., Berdyk O.O.	The experiments on the physics at the lessons of natural history	99
Demidova Y.O.	Checking the efficiency of the pedagogical conditions of formation of the fundamental principles of cognitive independence of senior preschoolers	103
Lomakina G.I.	Investigation of the state of upbringing of senior pupils as civil society actors	105
Movchan V.I.	Analysis of problems using individual approach in training of primary school teachers to the design and art work of students	110
Palamarchuk O.I.	Features of general education preparation at technical training colleges	113

EDUCATION WITHOUT BORDERS

Gorbylyva Y.V.	Governmental Program Navodaya Vidyalaya in the system of educational support of gifted children in India	116
Krivos M.V.	The place and role of postgraduate education in the process of professional development of teachers in the Great Britain	121
Kurkchi E.K.	«Training in difference» as a didactic concept in training of future heads of educational institutions at universities in Germany	124
Information for authors	127

ЄФІМОВ Д.В.,

аспірант кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

УДК 377:352

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДОНБАСУ ПІД ПАТРОНАТОМ ЗЕМСТВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У статті презентується діяльність закладів початкової професійної освіти Донбасу в межах компетенції земських органів, вклад земства в управління та організацію роботи училищ, підготовку вчителів на літніх короткострокових курсах.

Ключові слова: початкова професійна освіта, губернське земство, земські органи.

В статті презентується деятельность учреждених начального профессионального образования Донбасса в пределах компетенции земских органов, вклад земства в управление и организацию работы училищ, подготовку учителей на летних краткосрочных курсах.

Ключевые слова: начальное профессиональное образование, губернское земство, земские органы.

In the article is presented the activities of institutions of primary vocational education Donbas within the competence of zemstvo, the contribution of the zemstvo in the management and organization of the schools, and the training of teachers on summer short courses.

Keywords: basic vocational education, the provincial zemstvo, local authorities.

Актуальність теми. Розпочата модернізація промисловості з другої половини ХІХ ст., яка вимагала на Донбасі вдосконалення початкової професійної освіти. Удосконалення навчальних закладів на території Донбасу було покладено на місцеві земські органи. У земства існували проблеми, такі як – відсутність учителів ремісничого навчання, недостатня матеріальна база, байдуже відношення населення. Актуальності набуває осмислення досвіду діяльності земств з розвитку освіти та підготовки вчителів, сприяння якісному забезпеченню освіти, пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, підготовки кваліфікованих учителів тощо.

Новизна роботи полягає у використанні раніше не використовуваних джерел, системному підході до дослідження проблеми, показі різновидів початкової професійно-технічної освіти минулого, введенні у науковий обіг нових описів історії закладів професійної освіти навчання.

Мета статті:

- дослідити діяльність земських установ у галузі народної освіти та розвитку трудового навчання в Катеринославській губернії;
- визначити роль земських установ та органів у підвищенні освітнього та професійного рівня робітників, підготовці робочих кадрів.

Історіографія земств за своїми масштабами та глибиною досліджень посідає визначне місце в історії Росії та України. Широка палітра діяльності земств, їх роль, як інституту управління, викликали у сучасників, а пізніше у дослідників, значний інтерес, який не згасає й сьогодні. Слід відзначити монографію А.І.Лохматової, яка дає наочне уявлення про успіхи органів місцевого самоврядування в дореволюційній Росії, їх значення

в економічному та культурному розвитку Катеринославського краю. У працях А.В.Голуб, І.О.Кочергіна, Л.О.Рябовол та інших висвітлено діяльність земського самоврядування та його роль у розвитку народної освіти. У 70-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст. вперше з'явилися роботи, де розглядалися питання створення ремісних, сільськогосподарських навчальних закладів на території Росії, України. Праці мали публіцистично-громадський характер, привертати увагу широкого земського загалу та суспільства до проблем професійної освіти в Росії [1]. Т.І.Полнер, Г.Є.Львов вивчали перешкоди розвитку профільної освіти [2]. М.О.Корф підкреслював, що не можна змішувати загальноосвітнє навчання з професійним, «грамоті необхідно навчати малих дітей, а ремеслу – тих, хто вже окріп» [19, с.76].

Радянські історики П.І.Ляшенко, Н.П.Барабашов тільки у 50–80 рр. у працях з історії народного господарства СРСР поставили питання використання досвіду та досягнень професійної освіти Російської імперії. М.М.Кузьмін, О.М.Веселов зробили огляд середньої і початкової професійної освіти у минулому [8]. Н.М.Пірумова вперше проаналізувала культурно-освітню діяльність земських діячів [16]. А.І.Лохматова дослідила поширення ремісного навчання у Катеринославській губернії [22].

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття значне місце у житті країни посідали земства – органи місцевого самоврядування, які утворилися 1 січня 1864р. згідно з «Положенням про повітові та земські установи». З квітня 1865р. земства розпочали працювати в Херсонській губернії, з вересня – у Полтавській та Чернігівській, а з жовтня – у Харківській губернії. У

Катеринославській губернії положення земської реформи розпочали працювати в листопаді 1865р., коли в декількох повітах були вибори гласних повітових земських зібрань. Перші сесії земств відкрилися у Верхньодніпровському, Катеринославському, Новомосковському і Павлоградському повітах у лютому 1866р. Там були обрані представники до губернського земства. Потім були створені повітові земські управи [10, с.10].

Відміна кріпацтва та розвиток промисловості Півдня Росії поставили перед урядом питання про необхідність підготовки молодшого і середнього технічного персоналу. Фінансова частина цього полягла на плечі земської управи.

Катеринославське губернське земство розглянуло вперше питання про розповсюдження ремісних навичок на зборах 1869р., було асигновано 24 тис.руб. повітовим земствам на відкриття ремісничих класів у школах [17].

Окрім питань щодо влаштування рівня життя громадян, земські збори й управи опікувалися розвитком народної освіти. Для ведення справи народної освіти в земствах мала місце система розподілу повноважень. Освітню справу в губернії організували земські повітові органи зі своїми комісіями, постійні комісії народної освіти, земські управи, відділи народної освіти, які існували при управах, члени ради від земств, інші органи [20, с.29].

Губернські земські збори на IV сесії 28 жовтня 1869р. постановили, що в кожному повітовому місті у виданні повітової управи, треба мати по одній ремісничій школі, утримання яких з губернського земського збору буде по 3000 руб. щорічно на кожен повіт. Це давало повітовим земствам право відкривати ремісничі училища в тих пунктах повітів, які будуть визнані найбільш для цього придатними [21, арк.56].

О.О.Карпов, голова повітового Бахмутського земства, добивався від губернського земства асигнування грошей на відкриття 2-х ремісничих класів і шести шкіл ручної праці та дотації з бюджету. В Званівській волості був відкритий клас столярної, бондарської, колісної справ та була куплена хата з 2-х кімнат для майстра і майстерні [14].

Діяльність початкових професійних закладів регламентувалася виданими у 1888р. «Основними положеннями про промислові училища (середні технічні, нижчі технічні, ремісничі училища, загальні промислові училища)», навчальні заклади поділялися на 3 групи: для підготовки ремісників, технічних працівників промисловості і сільського господарства [12].

Ремісничі відділення при Софіївському 2-х класному училищі фінансувалося губернським земством – 200 руб., Бахмутським повітовим

земством – 480 руб., отримувало допомогу попечителя О.Ф.Бантіша. Училище мало особливий фонд 16000 руб. у цінних паперах у Бахмутській земській управі, відсотки якого йшли на утримання ремісничого відділення. Гуртожитку в училищі не було, бідні учні користувались стипендіями Бахмутської земської управи. У 1904р. фінансування училища перейшло до Міністерства народної освіти [20].

У 1883 році Олександрійське повітове земство виділило кошти на відкриття земської двокласної школи з п'ятирічним терміном навчання. За зразком Олександрійського повітового земства, по всій Катеринославській губернії, зусиллями повітових земських установ та сільських громад протягом 1885-1913рр. почали функціонувати ще вісім двокласних земських училищ. Програма навчання у двокласній земській школі значно розширилася, порівняно з однокласною, за рахунок уведення до шкільного розкладу геометрії, історії Росії або рідного краю, а також ремісничого відділення (ручна, столярна або слюсарна праця) [3].

У 1895р. земська управа відкрила ремісничі відділення при школі в с.Петрівка. На будівництво було асигновано 5000 руб. Також були відкриті ремісничі відділення в селах Прасковіївське і Озерянське (1896р.) з гончарного, ткацького ремесел. У Прасковіївці збудували шкільну маслоробню для переробки соняшника, діяв паровий млин [11].

Голова повітового дворянства О.О.Карпов звертався до міністра державного майна про відкриття середнього гірничозаводського промислового училища «... для розвитку гірничозаводської промисловості в краї». Управа направила перелік вугільних, соляних копалень, заводів, гірничого виробництва у регіоні [7].

Одночасно міністру народної освіти писали, що місцевість Донбасу рясніє різноманітними мінеральними багатствами (сіль, кам'яне вугілля, кіновар, залізна, мідна, срібно-олов'яна руди). Багато копалень і заводів знаходяться в завідуванні людей, які не отримали ніякої наукової підготовки, що створює загрозу «життю самих копалень». Аналогічний лист-клопотання про відкриття училища В.І.Першин, О.І.Горяїнов, М.Р.Степанов направляли 13 березня 1891р. директору народних училищ Катеринославської губернії [13].

У 1894 р. Микола II дав розпорядження Міністерству фінансів, державного майна, народної освіти відкрити 7 середніх технічних, 15 нижчих технічних і 17 ремісничих училищ по всій Російській імперії. На цю мету щорічно з державного бюджету виділялося понад 1 млн. рублів. За розпорядженням Міністра народної освіти графа І.Д.Делянова була утворена Особлива нарада при керівнику Відділу промислових училищ на чолі з таємним радником О.А.Аноповим [6].

Нарада радника О.А.Анопова і урядовця Мінфіну дійсного статського радника Григор'єва вела журнал, з якого отримано відомості про характер питань відкриття училищ. На нараді вирішувалось, чи будувати училища з цегли або дерева, одно або двоповерхові, які мати майстерні і, навіть, де і скільки розмістити клозети. Бахмутській міській Думі наказано було «приступити до спорудження будівлі ремісничого училища весною (1895р.), щоб відкрити до 1 липня 1896 року» [6].

Бахмутська управа у 1905р. виділяла додатково Гоголівському міському 3-класному чоловічому училищу 300 руб. на коваля ремісничого відділення і 200 рублів на придбання матеріалів, інструментів [15]. Це училище мало дослідну ділянку.

Олександрійське жіноче училище було відкрито за ухвалою Бахмутської Думи від 5 жовтня 1880р. За її рішенням від 29 вересня 1881р. 46 дівчат вчилися безкоштовно, інші платили по 5 руб.; усім ученицям виділялися безкоштовно взуття і одяг. У 1894 році на утримання училища було асигновано 1537 руб., у 1895 р. – 1219 руб., вугілля було придбано на 96 руб. У 1899р. на утримання училища асигнувалося 1465 руб. Казна за наймання будівлі для жіночого училища платила 300 руб. на рік. Училище мало три класні кімнати, розташовувалося у двоповерховому кам'яному будинку [15].

Про турботу земства, про розвиток народної освіти свідчить виділення у 1905р. грошей на оренду, з 9 вересня 1905 року – двох квартир вчителям за клопотанням земського начальника Сماعيلова [15].

На утримання повітової управи щорічно знаходилися від 10 до 15 стипендіатів. У 1905 році управа сплачувала стипендії студенту Новоросійського університету Шухмана, 200 рублів на рік вчительці Сержановій для навчання в Петербурзькому жіночому медичному інституті, студенту Харківського університету та студенту Лісотехнічного інституту – 300 рублів, слухачці жіночих медичних курсів – 200 рублів [15].

Перша російська революція вплинула не тільки на суспільство, а й на вчительське середовище. На Донеччині школи та вчителі були активними учасниками демократичних перетворень і прагнень.

Інспектор народних училищ А.А.Луцкевич писав, що «в 1905-1907рр. Бахмутський повіт зіграв видатну революційну роль. Юзівка, Горлівка, Дебальцеве, Дружківка і маса багатолюдних заводських і рудничних селищ, переповнених різноплемянним збродом робітників, являли собою розбурхане море революції, в якому брали участь вчителі та вчительки земських народних шкіл. ... При відвідуванні училищ виявлено, що революціонізувалися не тільки вчителі і вчительки, а й учні, якими розспівувалися пісні, поширювані Юзівською групою РСДРП, «9 січня», «Брати, в

кого серце завмерти не встигло», «На барикади. Борці ідеї, праці титани», «Ви жертвою впали у боротьбі фатальній», «Червоний прапор. Сльозами залитий світ безмежний», «Буря. Закінчується рабство ганебної зими» [11]. 25 жовтня 1907р. А.А.Луцкевич повідомив директору народних училищ Катеринославської губернії – «вчора ввечері я дізнався від Бахмутського Повітового справника, що в квартирі вчителя при Петровських заводах Георгія Дегтярьова, який поїхав самовільно 20 вересня до м.Катеринослав, був проведений обшук, з конфіскованих паперів виявлено, що він являється членом Всеросійського союзу вчителів і діячів з народної освіти, представником Бахмутської групи. До групи входять учні залізничних, заводських, рудничних і земських початкових училищ (позначені ініціалами) для зборів існує у Бахмуті конспіративна квартира, яку поліцією не знайдено, каса зі зборів, пожертвувань і відсоток відрахувань з платні членів, видається допомога арештованим і звільненим від служби за протиурядову агітацію вчителям» [11].

З початку ХХ сторіччя земські установи Катеринославської губернії почали працювати над вдосконаленням навчально-виховного процесу через створення мережі «шкільних музеїв» у кожному повіті.

У 1909 році в Маріуполі та Бахмуті з'явилися перші земські музейні заклади [15].

Земство піклувалося про підвищення професійної кваліфікації вчителів, але робило це поспіхом.

Від високого професійного рівня вчителів, загальнокультурної підготовки завжди залежала якість навчально-виховного процесу у школі в будь-які часи.

Важливим завданням земських установ у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. було створення системи початкової освіти [5, с.75].

Від масової підготовки народних вчителів, підняття рівня загальної освіти та фахової підготовки залежали якість навчання дітей [2, с.39]. Загальноосвітній рівень підготовки вчителів народних училищ у 70-80-х роках ХІХ ст. був низьким [10, с.67].

Спеціальна педагогічна освіта була монополізована урядом, вищих навчальних закладів та курсів було вкрай недостатньо. Земства, громадські організації, приватні особи не мали права створювати постійно діючі навчальні заклади для підготовки вчителів [8, с.82].

Для земств була можливою підготовка вчителів на літніх короткострокових курсах.

За формою, змістом програм вчительські курси, які проводилися земствами у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., Л.А.Бадья поділила на три періоди: з кінця 60-х років ХІХ ст. до початку 80-х років ХІХ ст., з кінця 90-х років ХІХ ст. до початку

першої російської революції (1904–1905 рр.), з 1910р. і до Жовтневого перевороту 1917р. [1].

Земства після контр-реформи 1890р. зазнали обмеження: виборчі права, зменшена кількість виборних посад в земських установах, збільшена кількість найманих осіб на виконавчі посади в управах. Так званий «третій елемент» – службова інтелігенція, ліберали, народники, соціал-демократи. «Третій елемент», на відміну від поміщиків-землевласників, дворянства, які становили більшість земських діячів, на перше місце ставив інтереси суспільні, а не власні. Це пояснювало високу активність земств у влаштуванні курсів для вчителів початкових училищ [8, с.3].

Катеринославські губернські земські збори 13 грудня 1899р. проаналізували проведені курси «для вчителів та вчительок народних шкіл і визнаючи важливе значення курсів для підняття якісного рівня вчительського персоналу земських шкіл та покращення постановки справи народної освіти в губернії, постановило влаштувати такі курси щорічно і на пристрій в 1900 році асигнував 3000 руб.» [16]. Курси проводилися відповідно до «Правил» 1875 року [22].

Ставилося завдання ознайомлення мало підготовлених вчителів з методами початкового навчання (§1 «Правил»). Програма курсів відповідно до «Правил» складалася з предметів, які викладалися у початкових народних училищах. Заняття носили практичний характер. Основний час займали уроки у «зразковій школі», яка спеціально організовувалася на час роботи курсів.

Теоретичні заняття полягали у детальному обговоренні проведених слухачами пробних уроків. Невелику частину теоретичних занять займали бесіди керівника курсів зі слухачами. Читання на курсах лекцій рефератів, «Правилами», заборонялося (§24).

У 1900р. курси у Катеринославі не відбулися, бо не змогла управа знайти відповідних керівників, все більш-менш відомі та досвідчені керівники задалегідь були запрошені керувати курсами в інших губерніях. Педагогічні курси можуть досягати мети, якщо керувати ними будуть досить здібні, компетентні та досвідчені в цій справі, що користуються популярністю і авторитетом в очах вчителів [18].

У 1901р. курси були влаштовані з російської мови, арифметики, малювання та креслення. Керівництво з російської мови, головне керівництво курсами взяв відомий педагог і письменник з питань народної освіти В.П.Вахтеров, з арифметики відомий педагог-математик С.І.Шохор-Троцький, з малювання та креслення – викладач Кишинівської І-ї класичної гімназії В.А.Блінов. Спостерігачем за курсами призначено директора народних училищ

Катеринославської губернії К.Т.Калабановського [19].

Для занять на курсах було командировано 100 вчителів земських шкіл губернії (57 чоловіків, 43 жінок), 15 вчителів міністерських шкіл. «На курси добровільно прибули за свій рахунок багато вчителів і вчительок земських шкіл з різних повітів губернії, з міських училищ і навіть із сусідніх губерній». Загальна кількість складала 170 слухачів [19].

Щорічні курси після 1901р. проходили у приміщенні І-го Катеринославського міського трьохкласного училища: «тіснота та інші незручності цього приміщення давали про себе знати у значній мірі... Інших, більш пригожих вільних приміщень в той час в Катеринославі не виявилось і курси за необхідності мали залишатися в цьому приміщенні» [20].

Практичні заняття проводилися у тимчасовій зразковій школі, яка створювалася спеціально для потреб курсів за зразком початкової школи – три відділення, з якими одночасно працює один учитель. Цю зразкову школу відвідували запрошені хлопці та дівчата. Заняття проходили у формі звичайних уроків: керівники цих курсів проводили зразкові уроки, а слухачі по черзі проводили пробні. Теоретичні заняття проводилися у вигляді бесід керівників за темами, визначеними програмою [20].

Вчительські курси з початку ХХ століття завжди проводилися за «Правилами» 1875р., зміст програм було значно поглиблено, читалися лекції з педагогіки, дидактики, методики, слухачі розробляли програми викладання різних предметів у початковій школі. Нововведенням у проведенні курсів стала організація виставок наочності, підручників, посібників.

За 1905–1907рр. відбулися три Всеросійські з'їзди вчителів. 7–8 жовтня 1907р. у Бахмуті відбувся з'їзд спілки вчителів. У прийнятій постанові говорилось про крайню необхідність задовольнити народних вчителів у самоосвіті та підняття рівня за спеціальними знаннями, звернути увагу на вчительську бібліотеку при земстві для культурних потреб вчителів [9].

На кошти Бахмутського земства треба було придбати нові книги, розподілити за кількома пунктами у повіті, зобов'язати земських розсильних привозити книжки вчителям. Бюро з'їзду просило вчителів підтримати це рішення зверненнями до Управи. Було вирішено знімати у Бахмуті квартиру для приїжджаючих вчителів за 25 коп. на добу. Управу просили придбати нові книжки з педагогіки та психології. Планувалося видавати Вісник для вчителів та листівки для селян [9].

Ставилося питання створення книжкових складів-магазинів при школах: виділяти на купівлю 25–30 руб.

Третій етап існування вчительських курсів в Росії «найбільш плідний» за Л.А.Бадью, у підвищенні кваліфікації народних вчителів охопив період з 1910 по 1916рр. Курси третього етапу – заняття проводилися у формі лекцій та занять у лабораторіях навчальних закладів губернського міста. Практичні заняття у зразковій школі займали незначну частину навчального часу, проводилися показові уроки керівниками курсів для демонстрації положень практичної педагогіки [1].

У «Народній газеті Бахмутського земства» вчителі ділилися своїми враженнями про земські вчительські курси у Катеринославі у 1912р.: «не було бесід і досвіду, музей навчальних посібників – мізерний, лекцій за дитячою літературою, садівництву, природній історії, сільському господарству, малюванню не було... Під гуртожиток були відведені дві кімнати, в яких містилося по 100 осіб. Тіснота, нестача повітря сильно позначилися на здоров'ї курсистів, багато хто пішов на приватні квартири; поганенький стіл на мінеральному маслі вплинув на здоров'я курсистів і багато кому довелося познайомитися з губернською лікарнею. ... 25 рублів, асигнованих земством на наймання квартири і стіл, було далеко недостатньо», вчителі були змушені витратити свої гроші через затримку платні, курси відрізнялися «плутаниною з лекторами і аудиторіями» [12].

Висновок. Таким чином, не завжди накопичений попередній досвід роботи курсів призводив до поліпшення їх діяльності.

Як би там не було, земства на Донбасі активно сприяли роботі професійних навчальних закладів. Для підтримки їхньої діяльності земські установи разом з Міністерством освіти фінансували зарплатню педагогів та майстрів шкіл, стипендіатів, які мали змогу навчатися безкоштовно. Крім того, земства виділяли як щорічні, так і одноразові асигнування, що було одним із основних джерел існування навчальних закладів. Земські діячі брали активну участь в заснуванні та організації управління навчальним процесом шкіл.

Список джерел:

1. Бадья Л.А. Літні земські педагогічні курси для вчителів народної школи в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття [Текст] / Л.А.Бадья // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С.71–73;
2. Бадья Л.А. Хронологія проведення земствами України літніх вчительських курсів (друга половина XIX – початок XX ст.) [Текст] / Л.А.Бадья // Історико-педагогічний альманах (збірка наукових праць): Збірник праць. – Умань, 2008. – С.1–7.
3. Березовська Л. Шкільна реформа 60-х років XIX ст.: причини, хід і напрями. [Текст] / Л.Березовська // Шлях освіти. – 2004. – № 4. – С.38–42.
4. Білецький О.П. Розвиток народної освіти у Катеринославській губернії (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / О.П.Білецький. – Луганськ, 2009. – 193 с.
5. Веселовский Б.Б. История земства. – Т. 4 [Текст] / Б.Б.Веселовский. – С-Пб, 1911. – 696 с.
6. Грачев С.В. Образование нерусских народов Российской империи в геополитическом аспекте [Текст] / С.В.Грачев // Педагогика, 2002. – № 7. – С.72–80.
7. Дело об открытии семи новых ремесленных училищ в разных городах России, 1894 г. [Текст] // РГИА. – Ф. 565. – Оп. 4. – Д. 17269.
8. Доклады Бахмутской управы и журналы XXIV очередного собрания [Текст] – Бахмут, 1890, – 401 с.
9. Каптерев П.Ф. История русской педагогики. – Гл. XVII. Народная школа, земство и правительство [Текст] / П.Ф.Каптерев // Педагогика. – 1995. – № 3. – С.82–89.
10. Колено Д.И. Голос народного учителя [Текст] / Д.И.Колено // Бахмутский уездный учительский Союз. – С-Пб, 1907. – 42 с.
11. Кочергин І.О. Земське самоврядування Катеринославщини (персоналогічний вимір): [Текст] / І.О.Кочергин. – Дніпропетровськ: Герда, 2011. – 216 с.
12. Луцкевич А. А. Бахмутские «потешные» [Текст] / А.А.Луцкевич // Бахмут: тип. Дерковского, 1912. – 68 с.
13. Народная газета Бахмутского земства [Текст]. – Бахмут, 1912. – № 26.
14. Отчет Бахмутской городской управы за 1892 г. [Текст] – Бахмут, 1893. – 113 с.
15. Отчет Бахмутской уездной земской управы очередному XVII земскому собранию. – В 2-х ч. – С 1 августа 1881 года по 1 августа 1882 года [Текст]. – Бахмут, 1882. – 140 с.; С 1 августа 1882 года по 1 августа 1883 года. – Бахмут, 1883. – 183 с.
16. Отчет Бахмутской уездной земской управы по народному образованию за 1903–1904 учебный год [Текст]. – Бахмут, 1904. – 320 с.
17. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1902 г. Часть вторая [Текст]. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства, 1901. – 179 с.
18. Отчет Екатеринославского губернатора за 1861г. [Текст] // РГИА. – Ф. 1281. – Оп. 5. – Д. 58.
19. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1901 г. Часть вторая [Текст]. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства, 1903. – 164 с.
20. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1902 г. Часть вторая [Текст]. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства, 1903. – 78 с.
21. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1904 г. по народному образованию [Текст]. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства, 1905. – 193с.;
22. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1906 г. по народному образованию [Текст]. – Екатеринослав: Тип. Губернского земства, 1907. – 90 с.
23. Отчет об исполнении Бахмутской уездной земской управой постановлений земского собрания 1896 года. [Текст] // ДНОГА. – Ф. 11. – Оп. 1. – Д. 104.
24. Правила о кратковременных педагогических курсах для учителей и учительниц начальных классов народных училищ [Текст] // Правительственный вестник. – 1875. – № 180. – 5 августа.
25. Рябовол Л.Т. Развитие земской освіти в Херсонській губернії (друга половина XIX – початок XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 [Текст] / Л.Т.Рябовол. – Кіровоград, 2000. – 190 с.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

*вул. Артема, 129-а, к. 505, Донецьк, 83001,
Телефони: (062)305-18-86 (приймальна)
(062)345-18-11 (видавництво «Витоки»)*

Електронна адреса: vitoki@ukr.net

*Підписано до друку 06.11.2014. Формат 60x848
Ум. друк. арк.. 15,11. Тираж 100 прим. Зам № 314
Надруковано в ТОВ «Каштан»
83017, м. Донецьк, б. Шевченка, 29*